

Căminele culturale și modernizarea satului basarabean în perioada interbelică: o analiză comparativă bazată pe studii de caz

Larisa NOROC

Abstract

This article examines the role of cultural community centres in developing rural communities in Bessarabia during the interwar period, focusing on their educational, cultural, and social functions in rural modernisation. Based on the legislative and organisational framework of these institutions, the study highlights their main fields of activity, including adult education, library development, promotion of local culture and traditions, community-based monographic research, and involvement in addressing social issues. The research draws on archival documents related to the cultural community centres of Râșcani, Chișcăreni, and Ghidighici, demonstrating that they functioned as genuine centres of community education and social cohesion. The findings emphasise their contribution to strengthening cultural identity, encouraging civic participation, and fostering local community development, confirming the continuing relevance of the interwar cultural community centre model for contemporary approaches to community development and non-formal education.

Keywords: cultural policy, community cultural centre, village, community identity, interwar period.

În perioada interbelică, Basarabia, alături de Bucovina și Transilvania, s-a integrat în România întregită, fiind inclusă în procesul de unificare administrativă, legislativă și economică. Pe parcursul celor 22 de ani, regiunea dintre Prut și Nistru a beneficiat de aceleași reforme generale ale statului român, precum reforma agrară, reorganizarea administrației, unificarea legislației, reforma învățământului și extinderea sistemului electoral.

Potrivit recensământului din 1930, țărănimea reprezenta circa 80% din populația României și 72% din cea a Basarabiei. Având în vedere că majoritatea populației era formată din țărani, politicile statului au vizat în mod deosebit satul, considerând rolul său esențial în viața națiunii. În contextul schimbărilor economice și sociale la nivel mondial, eforturile guvernamentale urmăreau ca țăranii să devină instruiți, să-și conștientizeze identitatea națională și să fie capabili să respingă influențele străine, precum maghiarizarea, germanizarea sau rusificarea, demonstrând că reforma nu era o intenție formală, ci un proiect de emancipare reală¹.

¹ Dimitrie Gusti, *Opere. În patru volume*, vol. 3 (București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970), 202.

Un rol central în dezvoltarea și instruirea populației, îndeosebi din mediul rural românesc, îl avea căminul cultural, considerat o instituție de educație populară și de formare civică, un adevărat „parlament sătesc” destinat dezbaterei și soluționării problemelor comunității². Este de menționat că apariția și dezvoltarea căminelor culturale românești au fost influențate de experiențele occidentale din secolul al XIX-lea, însă extinderea lor semnificativă s-a produs în perioada interbelică. Aceste așezăminte culturale au cunoscut denumiri și forme de organizare diferite în funcție de regiune: la București funcționau Ateneele Populare, în mediul rural – Casele Naționale, Căminele Culturale și Casele de Sfat și Citire, în Bucovina – Cabinetele de Lectură, iar în Transilvania un rol important în promovarea culturii populare l-a avut ASTRA. În anii '30 ai secolului al XX-lea, Fundația Culturală Regală a depus un efort constant pentru menținerea funcționării căminelor culturale. Vom sublinia că funcționarea eficientă a oricărei instituții, în cazul nostru, a căminelor culturale, necesită resurse sociale și materiale importante. În acest context, istoricul Ioan Scurtu, în lucrarea *Monarhia în România 1866–1947*, menționează că Ion Antonescu, după preluarea puterii în 1940, a declanșat atacuri foarte dure împotriva lui Carol al II-lea, menite să slăbească pozițiile monarhiei³. Istoricul vorbește despre funcționarea unei comisii speciale, constituită la ordinul lui Ion Antonescu, cu menirea de a ancheta gestiunea secretariatului general al Casei Regale și condițiile în care Carol obținuse unele proprietăți. Printre alte informații, în raport se menționa suma de 81 000 000 de lei oferită regelui de Banca Națională a României pentru Fundația Regală⁴.

În Basarabia, după integrarea regiunii în România, organizarea căminelor culturale a fost susținută de instituții și organizații culturale precum ASTRA, Liga Culturală și Casa Școalelor⁵. În perioada interbelică, căminele basarabene au cunoscut o dezvoltare importantă, beneficiind și de sprijinul acordat de familia regală prin Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, care a contribuit la promovarea educației populare și a activităților culturale în mediul rural.

Conform documentelor și presei vremii, căminele culturale funcționau în toate județele Basarabiei, respectând Regulamentul de funcționare, directivele publicate în presă și în Monitorul Oficial, precum și instrucțiunile Fundațiilor

² Larisa Noroc, *Renașterea culturii Basarabiei în contextul României întregite (1918–1940)*, ed. a 2-a (Chișinău: Lexicon-Prim, 2025), 133–153; Larisa Noroc, „Căminul cultural – mijloc important de instruire a satului”, *Destin Românesc*, nr. 3–4 (2004): 134–145; Eugen Ionescu-Dârzeu, „Căminul cultural, organ de conducere și îndrumare al vieții sătești”, *Căminul cultural*, nr. 10 (1938): 498.

³ Ioan Scurtu, *Monarhia în România 1866–1947* (București: Danubius, 1991), 128–129.

⁴ Ibidem, 129.

⁵ În Basarabia, primele cămine culturale au fost organizate de Societatea culturală Astra Basarabeană. Ulterior, s-au implicat cu un efort susținut Fundația Culturală Regală „Principele Carol” și, într-o măsură mai modestă, Liga Culturală și Casa Școalelor și a Culturii Poporului, creând așezăminte în toate județele Basarabiei. În 1934 au fost organizate circa 500 de cămine în localitățile din Basarabia. Vezi Petre Ștefănuță, *Folclor și tradiții populare*, vol. 2 (Chișinău: Știința, 1991), 400.

Culturale. În contextul basarabean, constituirea și aprobarea planurilor de activitate erau coordonate de Regionala Basarabeană. În conformitate cu sursele din perioada respectivă, în 1938, România avea circa 2 034 de astfel de așezăminte, dintre care circa 600 se aflau în Basarabia.

În perioada 1918–1940, căminul cultural a devenit una dintre principalele instituții de educație populară și de organizare comunitară în mediul rural românesc. Acesta îndeplinea funcții multiple, vizând dezvoltarea economică, educația, igiena publică, formarea civică și consolidarea identității culturale a comunității. Activitatea căminelor culturale se desfășura prin colaborarea dintre preot, învățător și autoritățile locale, având ca obiectiv continuarea procesului de instruire realizat de școală și de biserică. Direcțiile principale de activitate ale căminelor culturale vizau patru domenii fundamentale: *sănătatea, munca, sufletul și mintea*. Acestea urmăreau, pe de o parte, modernizarea vieții rurale prin promovarea igienei, a dezvoltării economice și a cooperării, iar pe de altă parte, formarea intelectuală, morală și culturală a populației prin biblioteci, cursuri, manifestări artistice și activități educative. Un rol important revenea cercetării realităților locale, care se realiza prin anchete sociologice și monografii, menite nu doar să documenteze aspectele economice, sociale, sanitare și culturale ale satelor, ci și să fundamenteze programe de intervenție socială și culturală, orientate spre modernizarea comunității și îmbunătățirea condițiilor de viață ale populației rurale. Anume prin aceste activități, căminele culturale au contribuit la organizarea comunităților rurale, la stimularea participării și la promovarea valorilor culturale naționale.

În continuare, analiza se concentrează asupra unor studii de caz reprezentative – căminele culturale din Râșcani, Chișcăreni și Ghidighici – pentru a evidenția modul în care aceste instituții au contribuit la educație, la coeziune socială și la afirmarea identității culturale a comunităților locale.

Căminul Cultural „Mihai Eminescu”, comuna Râșcani, jud. Bălți⁶. Căminul cultural din comuna Râșcani se număra printre primele instituții de acest fel înființate în nordul Basarabiei după Unirea din 1918. Potrivit documentelor de arhivă, acesta a fost fondat în anul 1924, la inițiativa lui Trifon Mărinescu, fost militar al Armatei Române, care ulterior a devenit învățător. Alegerea unui cadru didactic drept inițiator al căminului nu este întâmplătoare, întrucât învățătorii reprezentau, alături de preoți, principalii promotori ai programului de educație și culturalizare a satului românesc în perioada interbelică.

La începutul activității sale, căminul a funcționat în localul școlii primare din comună, situație întâlnită frecvent în cazul căminelor culturale din Basarabia, până la construirea unor sedii proprii. Documentele din anul 1927 consemnează un buget de 38 000 de lei, alimentat din cotizațiile membrilor, din încasările provenite din proiecțiile cinematografice și din veniturile obținute din organizarea

⁶ Arhivele Naționale ale României (în continuare ANR), fond Fundația Culturală Regală „Principele Carol” (în continuare FCR), inv. 695, d. 307; „Tabloul căminelor culturale din jud. Bălți”, ANR, fond FCR, inv. 695, d. 229, vol. 1 (1925), f. 18.

serbărilor și manifestărilor culturale. O administrare chibzuită a acestor resurse a permis constituirea unui fond important destinat construirii unui sediu propriu. Astfel, în anul 1930, căminul acumulasă suma de 43 597 de lei, depusă la Banca Populară „Ajutorul” din Râșcani, cu destinația expresă de edificare a localului instituției. Acest fapt demonstrează preocuparea conducerii pentru dezvoltarea pe termen lung a activității culturale și pentru consolidarea patrimoniului instituției.

Cu prilejul inspecțiilor efectuate de reprezentanții Fundației Culturale Regale, s-a constatat că patrimoniul căminului cuprindea un teren cu o suprafață de 100 m². În legătură cu această proprietate, documentele păstrează un episod semnificativ din raporturile dintre administrația locală și diferitele comunități ale comunei. În anul 1926, căminului îi fusese atribuit un teren de 1.000 m², care a fost împrejmuit cu gard în vederea construirii unui local propriu. Ulterior însă, în urma intervențiilor reprezentanților comunității evreiești și a demersurilor prefectului județului, suprafața terenului a fost redusă la numai 100 m². Situația ilustrează dificultățile întâmpinate de căminele culturale în constituirea unui patrimoniu propriu, precum și complexitatea relațiilor dintre administrația locală și diferitele comunități ale comunei.

Un rol important în activitatea căminului îl ocupa biblioteca, alături de cinematograful ambulant, una dintre cele mai moderne forme de educație populară ale epocii. În anul 1938, instituția a achiziționat aparatul cinematografic în valoare de 27 000 de lei, investiție considerabilă pentru acea vreme. Filmele erau procurate prin intermediul Fundației Culturale Regale și erau proiectate nu doar în Râșcani, ci și în alte localități din plasele Lipcani și Glodeni, contribuind la răspândirea mesajelor educative și patriotice în întreaga regiune.

Activitatea desfășurată în cadrul căminului era variată și urmărea atât educarea populației adulte, cât și stimularea vieții culturale a comunei. Printre cele mai importante realizări consemnate pentru anul 1929 se numără organizarea cursurilor pentru adulți, activitatea corului bisericesc și a corului laic, desfășurarea șezătorilor culturale și a conferințelor cu tematică istorică și medicală, identificarea, conservarea și promovarea tradițiilor locale, precum și colectarea de ajutoare pentru populația afectată de o secetă puternică și de o criză agricolă în sudul Basarabiei⁷.

Un moment cu profundă încărcătură simbolică l-a constituit ridicarea, în anul 1930, a monumentului dedicat eroilor căzuți în Primul Război Mondial și în războiul pentru întregirea neamului. Prin această inițiativă, căminul și-a asumat nu doar un rol educativ, ci și unul memorial, contribuind la cultivarea memoriei colective și a identității naționale.

⁷ În perioada interbelică, agricultura basarabeană a rămas vulnerabilă la factorii climatici, iar productivitatea sa a fost influențată negativ de episoadele de secetă severă din anii 1921, 1927–1928 și 1935, care au provocat diminuarea producției agricole și au afectat condițiile de trai ale comunităților rurale. Nicolae Enciu, „Reforma agrară și evoluția agriculturii basarabene în perioada dintre cele două războaie mondiale”, *Anuarul Catedrei Discipline Socioumanistice*, 2007/2008 (Bălți, 2009), 43–45. ISBN 978-9975-931-18-2.

Educația adulților a rămas una dintre preocupările constante ale instituției. Astfel, în perioada 14 februarie – 16 martie 1939, au fost organizate noi cursuri țărănești, la care au participat 62 de locuitori ai comunei⁸. Numărul ridicat de participanți demonstrează interesul comunității pentru dobândirea de cunoștințe și confirmă importanța căminului ca centru de educație continuă.

O atenție deosebită era acordată și cinematografului, considerat unul dintre cele mai eficiente mijloace moderne de instruire a populației. Filmele proiectate aveau un pronunțat caracter educativ și istoric, fiind prezentate producții precum „Întregirea neamului”, „Serbările de la Mărășești”, „Funeraliile regelui Carol I”, „Funeraliile regelui Ferdinand I”, alături de alte documentare destinate cultivării conștiinței civice și naționale⁹.

Activitatea căminului a făcut obiectul unor inspecții periodice efectuate de reprezentanții Fundației Culturale Regale și ai autorităților locale. Inspectorul general Constantin Ifrim a apreciat funcționarea instituției drept „satisfăcătoare”, calificativ care confirmă buna organizare și implicarea acesteia în viața comunității. În deceniul al patrulea al secolului al XX-lea, căminul a fost inspectat și de o comisie alcătuită din Vasile Popovici, protoieru, Neculai Freșchin, director de gimnaziu, și Constantin Spînu, perceptor de circumscripție, care a formulat, de asemenea, aprecieri favorabile asupra activității instituției.

Prin urmare, documentele de arhivă privind Căminul Cultural „Mihai Eminescu” din Râșcani conturează imaginea unei instituții bine organizate, cu o activitate constantă și diversificată, adaptată nevoilor comunității locale. Căminul menționat a îmbinat educația adulților cu manifestările culturale, activitatea bibliotecii, cinematograful educativ și cultivarea memoriei istorice, devenind un factor important de coeziune socială și de afirmare a identității naționale. Prin amploarea inițiativelor sale și implicarea în viața publică a comunei, acesta poate fi considerat unul dintre cele mai reprezentative cămine culturale din județul Bălți în perioada interbelică.

Căminul cultural „Alexei Mateevici” din satul Chișcăreni, jud. Bălți reprezintă una dintre instituțiile importante care au contribuit la dezvoltarea vieții culturale și educaționale a comunității în perioada interbelică și în anii celui de-al Doilea Război Mondial. Documentele păstrate în Arhivele Naționale ale României oferă o imagine detaliată a organizării și activităților acestei instituții, demonstrând rolul său de centru al educației, culturii și solidarității sociale.

Potrivit datelor de arhivă, în anul 1925, în județul Bălți funcționau 123 de cămine culturale, ceea ce demonstrează amploarea rețelei create pentru răspândirea culturii și a educației în mediul rural. În tabloul căminelor culturale din județul Bălți¹⁰ pentru satul Chișcăreni este consemnat un cămin cultural purtând denumirea de „Principele Carol”. În documentele din anul 1942, aceeași instituție apare deja sub numele „Alexei Mateevici”, ceea ce denotă transformările

⁸ ANR, fond FCR, inv. 695, d. 307, f. 172.

⁹ Ibidem, f. 171.

¹⁰ ANR, fond FCR, inv. 695, d. 229, vol. 1 (1925).

politice și administrative prin care a trecut Basarabia în perioada interbelică și în timpul războiului.

În presa perioadei interbelice, activitatea căminului cultural din Chișcăreni era apreciată pentru culegerea materialului etnografic și întocmirea monografiei satului¹¹, precum și pentru meritele obținute de corul instituției¹². Monografia urma să cuprindă informații de ordin geografic, hidrografic, geologic, economic, sanitar, medical, demografic și istoric, oferind o imagine completă a localității. În concepția politicilor culturale ale vremii, asemenea lucrări reprezentau instrumente importante ale procesului de culturalizare a satului și contribuiau la constituirea patrimoniului documentar al țării.

Unul dintre cele mai valoroase documente păstrate în dosarul căminului cultural este lista familiilor deportate în perioada ocupației sovietice din 1940–1941. Documentul consemnează 32 de persoane, aparținând unui număr de 11 familii din Chișcăreni, deportate de autoritățile sovietice pentru implicarea în promovarea spiritualității românești¹³. Iată câteva dintre numele familiilor și numărul celor deportați în perioada 1940 – iunie 1941: Calmiș Simion, primar, 1 persoană, deportată în 1940; Calmuțchi, agricultor, 1 persoană deportată; Lavric Teodor, 10 persoane deportate; Buliga Vartolomeu, 6 persoane deportate; Oboroceanu Gheorghe, 1 persoană deportată; Prisăcaru, agricultor, 1 persoană deportată; Ciobanu Euftimie, 3 persoane deportate. Prezența acestei liste în arhiva căminului demonstrează că instituția culturală nu era preocupată exclusiv de organizarea activităților educative și artistice, ci devenise și un punct de referință și un sprijin pentru comunitatea afectată de represiunea politică sovietică.

La 22 iulie 1942, căminul cultural număra 51 de membri, cu vârste cuprinse între 20 și 48 de ani. Lista acestora constituie o sursă importantă pentru reconstituirea elitei locale implicate în viața culturală a satului. Printre membrii activi se numărau Teodor Pânzaru, Ioan Melnic, Petru Panaguța, Macarie Neaga, Alexei Barbacaru, Climente Bețivu, Profir Balan, Matei Guzun, Vasile Rotaru, Calistrat Crăciun, Xenofont Vacarciuc și Pantelei Palade. Bugetul căminului pentru anul 1942 era de 64 500 de lei, sumă considerabilă pentru o instituție culturală rurală, care permitea desfășurarea unui program variat de activități. Directorul căminului era A. Țurcanu.

Documentele de arhivă evidențiază o activitate intensă desfășurată pe parcursul anului 1942. Printre cele mai importante realizări se numără: organizarea cursurilor țărănești de iarnă, la care au participat 51 de locuitori ai satului; premiarea cu cărți a celor mai buni 21 de audienți ai cursurilor țărănești; premiarea elevilor cu rezultate bune la învățătură la sfârșitul anului școlar; acordarea de ajutor material familiilor deportaților; colectarea sumei de 1 000 de lei pentru „Împrumutul Reîntregirii”; funcționarea bibliotecii în fiecare duminică, sub conducerea învățătoarei Maria

¹¹ *Căminul cultural*, anul 3, nr. 6–8 (1937), 310–312.

¹² *Căminul cultural*, anul 4, nr. 6–8 (1938), 278.

¹³ Deportările staliniste au fost o formă de represiune politică realizată de autoritățile sovietice în perioada 28 iunie 1940 – 5 martie 1953; ANR, fond FCR, inv. 695, d. 252, f. 1.

Horvat; începerea construcției propriului sediu al căminului cultural. Aceste manifestări demonstrează că instituția depășea cu mult rolul unui simplu spațiu dedicat manifestărilor artistice. Ea devine un adevărat centru comunitar, implicat în educație, asistență socială, dezvoltare culturală și mobilizare civică.

Cursurile țărănești – școală pentru adulți. Una dintre cele mai importante forme de activitate ale căminului cultural o reprezentau cursurile țărănești, organizate în mod regulat încă din anul 1937. Acestea au fost întrerupte în perioada ocupației sovietice (1940–1941), fiind reluate imediat după reinstalarea administrației românești. În anul 1942, cursurile s-au desfășurat între 23 februarie și 3 aprilie, în localul școlii primare, în zilele de luni, miercuri și vineri, între orele 18:00 și 21:00. Participanții primeau, la final, adeverințe de absolvire, însoțite de calificative de la „excelent” la „satisfăcător”.

Programul cursurilor era impresionant de diversificat și reflecta preocuparea statului pentru educarea populației rurale. El cuprindea studii religioase (predate de părintele Mihai Țepordei), de limba română, istorie, geografie, lectură, medicină, drept, științe agricole, legislație fiscală, administrație, legislație polițienească, igiena satului, tehnologia lemnului, educație fizică, educația copiilor și muzică corală¹⁴. Complexitatea programului de studii demonstrează că scopul cursurilor nu era doar alfabetizarea sau transmiterea unor cunoștințe elementare, ci și formarea unor cetățeni informați, capabili să contribuie la dezvoltarea comunității rurale.

Căminul în refacerea patrimoniului cultural. Un episod deosebit de sugestiv al dificultăților prin care trecea instituția este corespondența purtată în vara anului 1942 de directorul A. Țurcanu cu Fundația Culturală Regală, dar și cu Ministerul Propagandei Naționale. În adresa expediată în iunie 1942, directorul solicită sprijin pentru procurarea unui aparat de radio și completarea fondului de carte al bibliotecii, motivând că acestea fuseseră confiscate sau distruse în timpul ocupației sovietice din 1940–1941¹⁵. Este de menționat că radioul reprezenta atunci principalul mijloc de informare și educare a populației¹⁶, iar biblioteca – un instrument de răspândire a culturii în mediul rural.

Răspunsurile primite au fost însă negative. În răspunsul Direcției Generale a Căminelor Culturale, semnat de directorul general al Căminelor Culturale, Octavian Neamțu, și de directorul Eugen Ionescu-Dârzeu.¹⁷ Se explică faptul că aparatele radio disponibile funcționau la priză, în timp ce căminul din Chișcăreni avea nevoie de un aparat cu baterii, fiind recomandată strângerea de fonduri proprii pentru achiziționarea acestuia. Ministerul Propagandei Naționale răspundea, la rândul său, că în acel moment inoportun statul nu dispunea de posibilități materiale

¹⁴ ANR, fond FCR, inv. 695, d. 252, f. 7–8.

¹⁵ Ibidem, f. 9.

¹⁶ Larisa Noroc, „Radioul interbelic în programul de activitate a căminului cultural din Basarabia”, în *Patrimoniul cultural național și universal: Dialog istoric. In Honorem Valeria Cozma*, 13–14 noiembrie 2014 (Chișinău: Pontos, 2014), 40–51. ISBN 978-9975-51-611-2.

¹⁷ ANR, fond FCR, inv. 695, d. 252, f. 11.

pentru acoperirea pierderilor¹⁸. Acest schimb de corespondență ilustrează dificultățile economice ale perioadei de război, dar și perseverența conducerii căminului cultural în încercarea de a reconstrui patrimoniul educațional și cultural al satului.

În concluzie, documentele de arhivă demonstrează că instituția culturală „Alexei Mateevici” din Chișcăreni a reprezentat mult mai mult decât un loc dedicat serbărilor sau spectacolelor. Aceasta a fost o instituție complexă, care a contribuit la educația adulților, la sprijinirea școlii, la dezvoltarea bibliotecii, la păstrarea tradițiilor locale, la elaborarea monografiei satului și chiar la sprijinirea familiilor afectate de deportările sovietice. În contextul frământărilor politice și militare ale anilor 1940–1942, căminul cultural a devenit unul dintre principalele centre de coeziune socială și de păstrare a identității culturale a comunității din Chișcăreni.

Căminul cultural din satul Ghidighici. Conform documentelor de arhivă, căminul cultural din satul Ghidighici funcționa din anul 1937, inițial sub denumirea „Regele Carol al II-lea”¹⁹. Surprinde faptul că în anul 1939 un grup de locuitori ai satului a înaintat o solicitare către directorul general al Fundației Culturale Regale „Principele Carol” – Regionala Basarabia, privind autorizarea oficială a constituirii căminului cultural și schimbarea denumirii acestuia în „Regele Mihai”²⁰. Or, se cunoaște faptul că în anul 1939 principalele pârgii ale statului se aflau în mâinile regelui Carol al II-lea²¹. În documentul de constituire era prevăzută și structura de conducere a instituției. În acest context, menționăm: președintele căminului – preotul Nicolae Jereghi; directorul căminului – învățătorul Petre Stratan; secretara – învățătoarea Maria Fortună.

Activitatea de constituire a fost consemnată printr-un proces-verbal semnat de directorul P. Stratan și de secretara M. Fortună. Din cele menționate, observăm că alegerea conducerii respectă principiile de organizare ale căminelor culturale din perioada interbelică, în care rolul principal revenea reprezentanților elitei locale – preotului, învățătorului și administrației locale. Un criteriu important pentru ocuparea funcției de director al unui cămin cultural era absolvirea cursurilor speciale de pregătire pentru conducătorii de cămine. În acest sens, Petre Stratan a urmat cursurile de rigoare, obținând adeverința nr. 11463/7, eliberată de Fundația Culturală Regală în decembrie 1937. Mai mult, este de menționat că Petre Stratan a activat în cadrul Echipei Regale Năpădeni-Bălți²², conducând secția culturală în perioada 1 iulie – 1 octombrie 1937, fapt confirmat prin adeverința nr. 9036²³. Astfel, pregătirea sa culturală și experiența anterioară justificau desemnarea sa în funcția de conducător al instituției.

¹⁸ Ibidem, f. 10

¹⁹ ANR, fond FCR, inv. 696, d. 2240, f. 1.

²⁰ Ibidem, f. 1–8.

²¹ Scurtu, *Monarhia în România 1866–1947*, 123. ISBN 973-9067-02-6

²² Echipa Regală Năpădeni-Bălți a făcut parte din programul Echipelor Regale Studențești, organizat de Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, sub coordonarea lui Dimitrie Gusti, în vara anului 1937. Aceste echipe reprezentau una dintre cele mai importante inițiative de intervenție socială și culturală în mediul rural românesc interbelic.

²³ ANR, fond FCR, inv. 696, d. 2240, f. 1–8.

La 7 februarie 1939, Regionala Basarabia a Fundației Culturale Regale, cu sediul la Palatul Regal din Chișinău, a transmis autorizarea cu numărul 1501, prin care confirma alegerea persoanelor propuse pentru conducerea căminului din Ghidighici și legaliza funcționarea acestuia²⁴. Obținerea autorizației conferă căminului cultural personalitate juridică și drepturile prevăzute de legislația în vigoare. Printre facilitățile acordate se numărau scutirea de taxe de timbru, dreptul la corespondență oficială gratuită, scutirea de taxe pentru organizarea spectacolelor, precum și alte înlesniri acordate de Ministerul Finanțelor și de Societatea Compozitorilor Români.

Totodată, corespondența dintre Fundația Culturală Regală „Principele Carol” și căminul cultural din Ghidighici evidențiază preocuparea Fundației pentru sprijinirea activității culturale locale. Într-unul dintre răspunsurile adresate conducerii căminului, Regionala Basarabia informa despre transmiterea instrucțiunilor privind organizarea și funcționarea bibliotecii satești, precum și despre existența unui catalog de publicații din care puteau fi comandate cărți destinate completării fondului bibliotecii²⁵.

Documentele cu referire la activitatea căminului cultural din Ghidighici oferă informații relevante despre instituțiile din localitate, precum cele de administrare locală, învățământ și religie, precum și despre structura socială, preocupările culturale și sociale specifice comunității rurale basarabene în perioada interbelică. Astfel, în anii 1930, în localitate funcționa o școală primară mixtă, destinată atât băieților, cât și fetelor, care dispunea de o bibliotecă, deși cu un fond redus de carte, și găzduia activitățile căminului cultural. De asemenea, în sat existau o biserică și o primărie (în anii '30 ai secolului al XX-lea, condusă de primarul Georgescu Nicolae, în vârstă de 59 de ani), autorități care colaborau la organizarea vieții comunitare. Totodată, aflăm despre serviciile poștale care, în cazul nostru, erau asigurate de oficiul poștal din Chișinău. La compartimentul „Așezare”, dosarul căminului Ghidighici consemnează că localitatea era situată la aproximativ 3 km de gara Ghidighici, iar la compartimentul „mijloace de deplasare în interiorul satului” erau indicate căruțele și „mersul pe jos”.

Conform datelor statistice din documentele menționate, satul Ghidighici avea o populație de 1 977 de locuitori, dintre care 1 972 de români și 5 evrei. Ocupațiile principale ale locuitorilor erau legate de activitățile agricole și gospodărești specifice mediului rural basarabean. În anul 1938, conducerea căminului cultural a elaborat un program anual de activitate, structurat, asemenea celorlalte cămine culturale din epocă, în patru direcții fundamentale: sănătate, muncă, suflet și minte. Obiectivele stabilite reflectau necesitățile comunității locale:

- **Sănătate:** înființarea unei băi populare;
- **Minte:** dezvoltarea activității educative și a școlii satești, amenajarea unui local propriu al căminului cultural;
- **Muncă:** construirea unei șosele care să facă legătura între primărie, biserică, școală și drumul vechi;

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem, f. 21.

- **Suflet:** constituirea unei biblioteci, organizarea șezătorilor și a manifestărilor culturale.

Programul evidențiază faptul că activitatea căminului cultural nu era limitată la domeniul cultural propriu-zis, ci urmărea modernizarea comunității prin dezvoltarea infrastructurii locale, a educației și a igienei, precum și prin consolidarea solidarității sociale. Pentru realizarea activităților, căminul avea nevoie de un buget care putea fi completat din cotizații, donații și alte surse. Astfel, în 1938, membrii căminului au stabilit cotizația anuală la 20 de lei. Inițial, lista căminului reunea elita educată a satului, precum preoți, învățători și absolvenți ai unor instituții de învățământ secundar și profesional, iar ulterior numărul membrilor a crescut. Este interesant să evidențiem câteva nume ale membrilor căminului: Nicolae Jereghi, preot (absolvent al Seminarului Teologic din Chișinău, 1917), Stratan Petre, absolvent al școlii normale, Sereda Eugenia – absolventă a Liceului Eparhial; Comașescu Maria, absolventă de liceu; Madam Maria, absolventă a Școlii de moașe; Fortună Maria, absolventă a Școlii profesionale; Corcinschi Iacob, fără studii²⁶.

În conformitate cu regulamentele de funcționare, activitatea financiară a căminului era supravegheată de o comisie de cenzori, alcătuită din membri desemnați de comunitatea locală și de Fundația Culturală Regală. În cazul căminului cultural din Ghidighici, au fost aleși doi cenzori locali, Alexandru Dumbravă și Timofei Dumbravă, iar din partea Fundației a fost desemnat Mihail Pascal.

Analiza documentelor financiare evidențiază evoluția bugetului instituției de la un an la altul. Astfel, în anul 1939, bugetul căminului cultural era de 3 900 de lei; în perioada 1940–1941, acesta s-a redus la 2 915 lei, iar pentru exercițiul financiar 1942–1943 a crescut semnificativ, ajungând la 12 850 de lei. Această majorare reflectă creșterea numărului de membri, extinderea activităților desfășurate de cămin și asumarea unor responsabilități sporite în contextul anilor de război.

Structura bugetului pentru anii 1942–1943 evidențiază principalele direcții de cheltuieli ale instituției. Cea mai mare parte a fondurilor, respectiv 6 450 de lei, era destinată cheltuielilor *administrative*, incluzând procurarea mobilierului, a ștampilelor și a registrelor, precum și acoperirea costurilor de iluminat. Pentru domeniul *sănătății* erau alocați 2 500 de lei, preconizați pentru procurarea medicamentelor și întreținerea cantinei pentru copii. O sumă de 200 de lei era prevăzută pentru întreținerea pepinierii locale, iar 3 700 de lei reveneau compartimentului „Minte și suflet”, fonduri destinate activităților culturale și comunitare, dintre care aproximativ 2 000 de lei erau alocați îngrijirii cimitirului, ridicării troițelor și amenajării fântânilor. Repartizarea bugetului căminului cultural demonstrează că activitatea instituției de cultură depășea sfera strict culturală, aceasta asumându-și și funcții sociale, sanitare, administrative și gospodărești, în concordanță cu concepția interbelică privind rolul căminului ca instituție de dezvoltare a comunității rurale.

²⁶ ANR, fond FCR, inv. 696, d. 2240, f. 8.

Un aspect relevant privind gradul de organizare este faptul că fiecare ședință a căminului era consemnată prin proces-verbal, întocmit în patru exemplare și transmis spre aprobare către structurile superioare ale Fundației, prin intermediul căminului județean și al Regionalei Basarabia. În documentele păstrate apar semnăturile numeroșilor membri ai comunității, printre care se numără reprezentanți ai familiilor Helbet, Dumbravă, Sopcu, Bulgaru Andrei, Danilov Ion, Bucșanu Gheorghe și Costin. În 1939, căminul cultural din Ghidighici avea 44²⁷ de membri.

Un element interesant al documentației arhivistice îl reprezintă „Lista fiilor satului Ghidighici care s-au ridicat pe trepte sociale și care locuiesc departe de sat”, întocmită de conducerea căminului. Aceasta reflectă concepția de a aduna persoane originare din sat care, prin pregătirea profesională și pozițiile ocupate, puteau contribui la dezvoltarea comunității. Printre acestea se numărau proprietari, juriști, funcționari publici, militari și specialiști din domeniul economic²⁸. Prezența acestor persoane în documentele căminului cultural demonstrează existența unor legături între comunitatea locală și membrii săi afirmați profesional în alte centre urbane și regiuni ale României, constituind o resursă importantă pentru promovarea inițiativelor culturale și sociale ale satului.

Lista fiilor satului Ghidighici cu ascensiune socială și domiciliati în alte localități²⁹

Nume și prenume	Studii	Ocupația/ specialitatea	Adresă
Alexandru Ion Costin		Proprietar viticol	Chișinău, str. Viilor
Ion Timofei Costin	Licențiat în drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași	A deținut funcția de director general al Afacerilor Interne în guvernele Pantelimon Erhan și Daniel Ciugureanu în anul 1918; ulterior, a activat ca avocat în Tulcea. În perioada 1933–1937 a ocupat funcțiile de viceprimar și de primar al municipiului Chișinău.	Nu este indicată

²⁷ Ibidem, f. 7.

²⁸ ANR, fond FCR, inv. 696, d. 2240, f. 7–9; Larisa Noroc și Serafim Isac, „Ion Costin – unificator de țară și primar de Chișinău”, *Dialogica*, nr. 3 (2024): 111–117. E-ISSN 1857-2537. https://dialogica.asm.md/articolePDF/Dialogica_03_2024_111-117.pdf.

²⁹ Tabel elaborat după: ANR, fond FCR, inv. 696, d. 2240, f. 7–9.

Nume și prenume	Studii	Ocupația/ specialitatea	Adresă
Gheorghe A. Bucșan	Școala militară în domeniul aviației, București	Grad militar: căpitan în Flotila a II-a de Aviație, București	Nu este indicată
Graur C. Andrei	Academia de Comerț din Cernăuți	Activitate în administrația financiară din Cernăuți	Nu este indicată
Graur C. Ștefan	Școală de comerț	Controlor financiar, Chișinău	Nu este indicată
Nicolae Teodor		Contabil, funcționar bancar la Federala Chișinău	Nu este indicată
Iacob Begleț		Contabil, funcționar bancar la Federala Chișinău	Nu este indicată

În anii celui de-al Doilea Război Mondial, activitatea căminelor culturale s-a adaptat condițiilor impuse de război, acestea implicându-se nu doar în organizarea vieții culturale, ci și în acțiuni de sprijin material și social. Căminele mobilizau comunitățile locale pentru colectarea de fonduri, alimente, îmbrăcăminte și alte bunuri destinate efortului de război, precum și pentru acordarea de ajutoare familiilor militarilor aflați pe front. În acest context, documentele de arhivă atestă că, după o perioadă scurtă, în anul 1942, căminul cultural „Regele Mihai I” din Ghidighici s-a reînființat. La conducerea căminului cultural figurau în continuare persoanele evidențiate mai sus: președinte – preotul N. Jereghi, director – Stratan Petre, secretară – Stratan Alexandra (învățătoare). În acea perioadă, primarul era Mihail Niță, cu studii liceale.

Activitățile căminului evidențiază diversitate și implicare nu doar în domeniile cultural și educativ, ci și în cel social, având și un caracter patriotic³⁰. Menționăm câteva dintre acestea:

- În luna mai 1942, căminul a contribuit la susținerea statului și a cantinei școlare din localitate, donând bunuri evaluate la aproximativ 50 000 de lei, constând în produse alimentare, obiecte de uz gospodăresc și ajutoare destinate familiilor soldaților mobilizați. Această contribuție era înscrisă în cadrul campaniei naționale „Împrumutul Reîntregirii”, inițiată pentru mobilizarea resurselor materiale în sprijinirea efortului de război. În același context, membrii căminului s-au implicat în confecționarea de mănuși și ciorapi pentru militarii aflați pe front, acestea fiind predate garnizoanei din Chișinău;
- Un loc important îl ocupa activitatea bibliotecii căminului, care dispunea de un fond de 814 volume, contribuind la răspândirea lecturii și la educația populației;

³⁰ ANR, fond FCR, inv. 696, d. 2240, f. 29.

- În perioada 1942–1943, căminul a organizat cursuri țărănești, la care au participat 26 de cursanți, confirmând preocuparea instituției pentru instruirea și perfecționarea populației rurale;
- Instituția asigura funcționarea unei mici farmacii, unde sătenii găseau medicamente de primă necesitate;
- Sprijinea activitatea cantinei școlare, unde erau serviți zilnic aproximativ 30 de copii;
- Activitatea căminului cultural cuprindea și o importantă componentă educativă și recreativă. În cadrul acestuia activa o echipă sportivă formată din elevi, dar și din tineri din afara școlii. Cu prilejul sărbătorilor, aceștia erau implicați în organizarea de jocuri sportive și hore românești, menite să promoveze tradițiile și să consolideze coeziunea comunității;
- Printre meritele căminului s-a numărat constituirea unei cooperative, deși documentele consemnează că activitatea acesteia era modestă.

Pe baza celor menționate mai sus, conchidem că activitatea căminului cultural din Ghidighici s-a înscris în direcțiile generale ale politicii culturale rurale promovate în România interbelică, având ca obiectiv modernizarea vieții comunitare prin educație, cultură și inițiative sociale. Programul de activitate elaborat pentru anul 1938, completat anual, evidențiază preocupările instituției pentru dezvoltarea infrastructurii locale, ridicarea nivelului cultural al populației și îmbunătățirea condițiilor de viață ale locuitorilor. Activitatea căminului era susținută de participarea membrilor comunității, reprezentanți ai unor categorii sociale diferite. Apreciem legătura comunității locale cu „fiii satului” cu ascensiune socială, care denotă existența unei viziuni, dar și a unei rețele de sprijin formată din persoane originare din Ghidighici afirmate în domenii importante: drept, armată, economie. Existența unei structuri de conducere, a unui sistem de cotizatii, a cenzorilor, a unui buget propriu, a documentației, a ștampilei etc. demonstrează gradul de instituționalizare a activității culturale locale, dar și gradul de transformare a societății basarabene în cadrul României interbelice.

În concluzie, căminele culturale interbelice au constituit un model eficient de organizare și dezvoltare comunitară, în care educația, cultura, cercetarea și solidaritatea socială au fost integrate în beneficiul comunității. Experiența acestora demonstrează că implicarea cetățenilor, colaborarea dintre instituțiile locale și valorificarea patrimoniului cultural au reprezentat factori esențiali ai coeziunii sociale și ai modernizării spațiului rural, conferind modelului căminului cultural o relevanță care depășește contextul istoric al perioadei interbelice.

Rezumat

Articolul analizează rolul căminelor culturale în dezvoltarea comunităților rurale din Basarabia în perioada interbelică, cu accent pe funcțiile educative, culturale și sociale pe care le-au îndeplinit în procesul de modernizare a satului. Pornind de la cadrul legislativ și organizatoric al căminelor culturale, studiul evidențiază principalele direcții de activitate ale acestora: educația

adulților, dezvoltarea bibliotecilor, promovarea culturii și tradițiilor locale, cercetarea monografică a comunităților și implicarea în soluționarea problemelor sociale. Cercetarea valorifică documente de arhivă referitoare la activitatea căminelor culturale din Râșcani, Chișcăreni și Ghidighici, demonstrând că acestea au fost, de fapt, centre de educație comunitară și de coeziune socială. Rezultatele evidențiază contribuția căminelor culturale la consolidarea identității culturale, stimularea participării civice și dezvoltarea comunităților locale, confirmând relevanța modelului interbelic pentru reflecțiile contemporane privind dezvoltarea comunitară și educația non-formală.

Cuvinte-cheie: politică culturală, cămin cultural, sat, identitate comunitară, perioada interbelică

Larisa NOROC

“Ion Creangă” State Pedagogical University of Chișinău

E-mail: noroc.larisa@upsc.md

ORCID: 0000-0002-6438-9567